visi jie aptikti sapropelingų durpių ir šlyno riboje, kiti – šalia kuolų. Du akmenys buvo apdegę.

Įdomu pastebėti, kad toje vietoje, kur stovėta pastatų, keramikos ir kitų radinių maža. Jie koncentruojasi už buvusių pastatų ribų. Matyt, sudužę puodai ir kiti nereikalingi daiktai buvo metami už buvusių pastatų ribų. Todėl tiriant pastato teritoriją buvo aptikta palyginti nedaug radinių: vieno kaulinio adatinio antgalio fragmentas, molinis rutulio formos svorelis, titnaginiai kalteliai, titnaginiai peiliai, lancetas, titnaginis gremžtukas, retušuotos nuoskalos, lęšio formos skerspjūvio kirvelio fragmentas.

Didelė dirbinių dalis ir keramikos buvo aptikta iškastame iš melioracinių kanalų žemės sluoksnyje, kuris yra tuoj po velėna (5 pav.). Gyvenvietėje aptikta 31 puodo šukė, pagaminta iš molio masės, kurioje daug grūstų kriauklių, augalinių priemaišų ir tik kelios puodų šukės turi mineralinių priemaišų. Puodų šukių sienelės storos (apie 0,6–1,2 cm), didžioji jų dalis paviršiuje brūkšniuotos, ornamentuotos apvalių, grūdelio formos duobučių, įvairių štampelių įspaudėliais, aštriomis įraižomis. Taip pat rasta 118 žvėrių kaulų.

Žemaitiškės 2-ąją gyvenvietę pagal aptiktus radinius galima datuoti II tūkst. pr. Kr. pradžia.

SETTLEMENT ŽEMAITIŠKĖ 2

The archaeological investigations of the pile settlement Žemaitiškė 2 were executed according to the plan of the program "The Complex Analysis of Material from the Stone Age Pile Settlements" supported by the State Fund of Science and Studies. The area of 24 m^2 was investigated. There were found 170 wooden poles, which once belonged to pile buildings. The found pottery (31 potsherds) was of clay mass tempered with organic and mineral admixture. Totally 1 bone artefact, 31 flint artefact, 1 clay artefact and 118 animal bones were found. The ceramics and all complex of artefacts are attributable to the Narva culture. The approximate date of the settlement Žemaitiškė 2 is the Late Neolithic.

VARĖNĖS 10-OJI GYVENVIETĖ

Vygandas JUODAGALVIS

Varėnės upės 10-oji akmens amžiaus gyvenvietė yra Varėnos rajone, 1,1–1,4 km į PR nuo Babriškių kaimo, kairiajame upės krante. Paminklą aptiko klaipėdiškis archeologas-mėgėjas L. Kavaliauskas. 1995 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos metu T. Ostrauskas iškasė keletą šurfų, kuriuose surado titnaginių dirbinių, lipdytos keramikos ir aptiko 75–80 cm storio kultūrinį sluoksnį (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 325).

Iš visų Varėnės upės apylinkėse aptiktų gyvenviečių ir stovyklaviečių 10-oji gyvenvietė buvo pasirinkta tyrinėjimams kaip perspektyviausia, su išlikusiu kultūriniu sluoksniu. 1999 m. pradėti stacionarūs paminklo kasinėjimai, kurie buvo tęsiami pagal VMSF remiamos 4 metų mokslo tiriamosios programos „Žmogaus ir gamtos santykiai nuo seniausių laikų iki Kristaus" planą 2000 ir 2001 m.

Varėnės upės 10-oji gyvenvietė yra kairiajame upės krante, buvusiame ledynmečio ežero pusiasalyje ar saloje. Kalva, ant kurios išsidėsčiusi senovės gyvenvietė, apaugusi pušimis ir smulkesne miško augmenija.

2001 m. ekspediciją organizavo LII, darbai buvo vykdomi rugpjūčio mėnesį. Tiriamų plotų vietos buvo pasirinktos atsižvelgiant į 1999 ir 2000 m. tyrinėjimų duomenis. 1999 m. tyrinėjimai parodė, jog kasinėti ŠR kryptimi neperspektyvu. Pirmiausiai buvo siekiama kuo labiau priartėti prie upės skardžio ir ištirti tą dalį paminklo, kuriai kyla grėsmė būti paplautai upės tėkmės.

Senasis miškožemis (sluoksnis B) ir po juo slūgsantis rausvai rudas smėlis (sluoksnis B_1) buvo kasami per visą jų storį, nes juos buvo galima gana lengvai išskirti. Nepažeistas kultūrinis sluoksnis (C) buvo kasamas 5–7 cm storio sluoksneliais (C, C_1). Visi objektai, aptikti tyrinėtuose plotuose, buvo pažymimi atitinkamų sluoksnių planuose kartu su radinių paplitimu. Sluoksnių aukščiai buvo matuojami keturiuose kiekvieno kvadrato taškuose. Visų aptinkamų radinių tiksli vieta buvo pažymima atskirų sluoksnių planuose. Atskirai niveliuoti tik kai kurie titnaginiai dirbiniai (strėlių antgaliai, trapecijos, dirbiniai su mikrorėžtukinės technikos elementais) ir kai kurie keramikos fragmentai kultūriniame sluoksnyje. Jau 1999 m. tyrinėjimai parodė, jog šios gyvenvietės ar bent jau ištirto ploto ribose detalūs ir ilgai trunkantys aukščio matavimai nebuvo itin naudingi – tokie sąlyginai ankstyvi radiniai kaip mikrorėžtukai, lancetai ar keramika su augalinėmis priemaišomis kai kur slūgsojo aukščiau nei plokščiai retušuoti strėlių antgaliai ir durklas, ar keramika su mineralinėmis priemaišomis. Vis dėlto buvo nuspręsta ir 2001 m. laikytis ankstesnės tvarkos, kad būtų išlaikyta vienoda paminklo tyrinėjimų metodika, tik atsisakyta C_2 ir C_3 sluoksnių išskyrimo ir kultūrinis sluoksnis padalytas į du sluoksnius – C ir C_1. Kad būtų patogiau fiksuoti, visas tiriamas plotas buvo suskirstytas į 4 atskirus plotelius – VII, VIII, IX ir X. 2001 m. ploto V kraštinė šliejosi prie ištirtų plotų ir upės skardžio, Š kraštinė – prie 1999 m. tyrinėto I ploto PR kampo.

Stratigrafine prasme visuose tyrinėtuose plotuose aptikti tie patys sluoksniai, tik nevienodo storio, intensyvumo ir aiškumo. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis buvo vidutiniškai apie 40 cm storio gelsvame ir rusvame smulkiagrūdyje smėlyje, nežymiai pereinančiame į balkšvą švarų aliuvį. Sluoksnių storio proporcijas galima iliustruoti rytinės ploto sienelės pjūviu: 1) 55–100 cm storio miškožemio ir supustyto smulkiagrūdžio šviesaus, gelsvo, beveik balto smėlio su organika sluoksnis; 2) 3–15 cm storio juodo smėlio su organika, degėsiais sluoksnis – senasis miškožemis – sluoksnis B; 3) 10–23 cm storio rudai rausvo smėlio su angliukais sluoksnis – B_1; 4) 25–60 cm storio geltono smulkiagrūdžio smėlio sluoksnis C–C_1, palaipsniui pereinantis į baltą smulkiagrūdį smėlį.

VII plotas (kvadratai 95–98x/207–213y) buvo P tiriamojo ploto dalyje. Jame aptikta duobė ir anglinga dėmė.

Duobė (kvadratai 96–97x/211–213y) buvo 120 ilgio ir 110 cm pločio, 35 cm gylio. Duobės Š sienelė beveik statmena, kitos – nuolaidžios. Jos turinys – rudas ir juosvas smėlis su smulkiais medžio

angliukais. Duobėje aptiktos kelios nuoskalos ir du natūralūs 5–10 cm skersmens akmenys be naudojimo žymių. Duobės kontūrai išryškėjo sluoksnyje C_1, kontakto su viršuje esančiais sluoksniais nepastebėta.

Anglinga dėmė buvo pastebėta kvadrate 97x/213y, sluoksnyje C. Ji buvo netaisyklingos formos, 50 cm ilgio R–V kryptimi ir 50 cm pločio Š–P kryptimi. Dėmė nevienalytė ir kasant greitai pranyko. Radinių joje nerasta.

Sluoksnyje B, be titnaginių radinių, buvo aptikta kelios dešimtys vėlyvos XIX–XX a. keramikos. Pora tokių šukių pasitaikė ir sluoksnyje B_1. Titnaginiai radiniai buvo visuose sluoksniuose paplitę beveik vienodai, apie 4–5 m pločio juostoje, besitęsiančioje lygiagrečiai upės krantui.

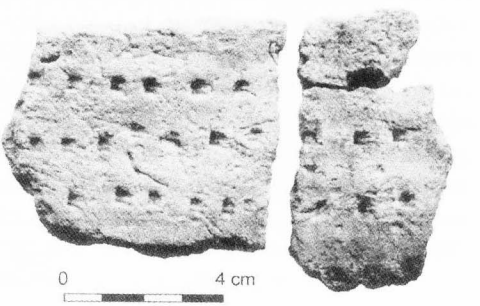
VIII plotas buvo išskirtas į Š nuo VII ploto. Radinių pasklidimas vienodas visuose sluoksniuose – didesnis tankumas užfiksuotas V dalyje, arčiau upės. PR kampe, sluoksnyje B gausu vėlyvos keramikos šukių.

Židinys buvo aptiktas C sluoksnyje, kvadratuose 99–100x/213y. Ištirtoji židinio dalis sluoksnyje C buvo netaisyklingos formos, 100 cm ilgio R–V kryptimi, 75 cm pločio Š–P kryptimi. Židinio pjūvis buvo geriausiai matomas ploto R kraštinėje. Sienelėje židinio skersmuo – 155 cm, gylis – 65 cm, viduryje – 15–20 cm storio tamsiai rudo anglingo smėlio tarpsluoksnis. Aptikta keletas skelčių ir nuoskalų, V dalyje – keletas smulkių sutrupėjusių rieduliukų. Židinyje gausu nesusikristalizavusios medžio anglies, todėl iškyla abejonių dėl jo laikotarpio. Ištirtoje dalyje kontakto su viršutiniais sluoksniais nepastebėta, tačiau objektas ištirtas nevisiškai.

X plotas buvo Š tyrinėto ploto dalyje. Jame buvo aptiktos dvi duobės ir anglinga dėmė su gausia radinių koncentracija.

Duobė kvadratuose 108–109x/211–212y, sluoksnyje C buvo pailgos formos, 130 cm ilgio, 45–70 cm pločio, 32–40 cm gylio. Užfiksuotas kontaktas su sluoksniu B_1. Duobė atidengta nevisiškai, jos R dalis išeina už tyrinėto ploto ribų. Duobės turinys – tamsiai rudas smėlis su organika.

Duobė kvadratuose 106–107x/212y buvo netaisyklingos formos, 70 cm ilgio ir 45 cm pločio, arčiau dugno beveik apskrita, 15–20 cm gylio, pjūvyje pusapskritimio formos. Duobės kontūrai buvo užfiksuoti C sluoksnyje, kontakto su sluoksniu B_1 nepastebėta. Duobė užpildyta tamsiai rudu smėliu su retais smulkiais medžio angliukais, joje aptiktas vienintelis radinys – ornamentuoto puodo pakraštėlis iš dviejų sutampančių šukių (6 pav.).

6 pav. Radiniai iš Varėnės 10-osios gyvenvietės. V. *Juodagalvio nuotr.*
Fig. 6. Finds from Varėnė 10 settlement.

Dėmė X plote buvo netaisyklingos formos, 135 cm ilgio R–V kryptimi ir 80–120 cm pločio Š–P kryptimi. Dėmės kontūrai nepastovūs, o pati dėmė nevienalytė. Ryškiausiai jie buvo pastebimi sluoksnyje C_1. Anglingos dėmės V dalis buvo užfiksuota 2000 m. Dėmės ribose pastebėta gausi radinių koncentracija sluoksniuose C ir C_1. Čia buvo surasta didžioji dalis gyvenvietėje aptiktų šukių su augalinėmis priemaišomis molyje. Aptikta ir keletas smulkių sudegusių kauliukų.

Titnaginių radinių rinkinį (2467 radiniai) sudaro nuoskalos, skeltės, skaldytiniai, dirbiniai ir fragmentai. Dauguma jų padengti nevienodo intensyvumo melsvai balta patina. Patinuotų titnagų pasitaikė tiek paviršiuje, tiek žemutiniuose kultūrinio sluoksnio horizontuose. Atskiruose sluoksniuose titnaginių radinių aptikta: B sluoksnyje – 751 radinys; B_1 sluoksnyje – 1054 radiniai; C sluoksnyje – 467 radiniai; C_1 sluoksnyje – 138 radiniai ir 10 titnagų iš žemutinės dalies, atitinkančios 2000 m. sluoksnį C_2. Likę titnagai buvo aptikti duobėse, susimaišiusiuose sluoksniuose bei valant perkasų sieneles fiksavimui.

Surasti 9 plokščiai retušuoti strėlių antgaliai arba jų fragmentai, 6 lancetai pagaminti iš skelčių, 6 trapecijos. Pasitaikė smulkiai retušuotų įtveriamųjų ašmenėlių ir mikrorėžtukų (po 5 vnt.). 3 peiliai, 2 iš skelčių, 1 iš nuoskalos. 15 gremžtukų, 9 grandukai, 8 rėžtukai, 5 neaiškios paskirties dirbiniai, 2 kaltelių ašmenėliai, 19 dirbinių nuolaužų. Nuoskalų surasta 2081, iš kurių 19 retušuotos ir 31 su darbo retušu. Skelčių – 278, tarp jų 11 retušuotos ir 36 su darbo retušu. Skaldytinių surasta 18.

Keramikos aptikta palyginti nedaug: akmens ir bronzos amžiams skirtinos puodų šukės su augalinėmis ir mineralinėmis priemaišomis. Suinventorinta tik kelios dešimtys keramikos fragmentų, visi kiti – tik menki trupiniai. Paminėtina šukių sankaupa C–C_1 sluoksnyje, kvadrate 106x/208y, kurią sudarė keliasdešimt puodų sienelių fragmentų. 2000 m. gretimame kvadrate (106x/208y) buvo aptikta 15 to paties puodo šukių vienoje vietoje. Dalis šiais metais aptiktųjų greičiausiai yra to paties puodo. Kai kurių šukių su augalinėmis priemaišomis išorinis ir vidinis paviršius brūkšniuotas įvairiomis kryptimis. Šukės su mineralinėmis priemaišomis gana vienodos, priemaišos (dažniausiai kvarcitas) stambios, išsimušusios į paviršių. Aptikta tik puodų sienelių fragmentų – nei dugnelių, nei pakraštėlių nepasitaikė. Tarp keramikos su augalinėmis priemaišomis yra tik vienas ornamentuotas puodo pakraštėlis iš dviejų sutampančių šukių (6 pav.) Jis buvo aptiktas X ploto R pakraštyje, tolokai nuo šukių lizdo, kvadrate 108x/212y. Pakraštėlis I formos, puoštas horizontaliomis duobučių eilėmis. Briauna nusklembta į vidų, papuošta nagų įspaudais iš vidinės pusės.

2001 m. Varėnės 10-ojoje gyvenvietėje ištirta 78,25 m^2. Senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis vidutiniškai buvo 40 cm storio ir palyginti gerai išliko. Jame buvo aptikta židinio ir duobių pėdsakų, surasta titnaginių radinių ir keramikos šukių. Visi radiniai bus perduoti LNM. Titnaginių dirbinių kompleksas yra būdingas Pietų Lietuvos neolito ir bronzos amžiaus pradžios paminklams. Keramika ir kai kurie titnaginių dirbinių tipai leidžia išskirti du apgyvendinimo laikotarpius: vidurinį neolitą ir senąjį bronzos amžių.

Gyvenvietės tyrinėjimai nebaigti, tačiau didžioji paminklo dalis jau ištirta. Upės tėkmė vis labiau ardo krantą ir artimiausiu metu P gyvenvietės pakraštyje išlikęs kultūrinis sluoksnis neišvengiamai bus sunaikintas. Reikia mažiausiai dar vieno lauko darbų sezono.

SETTLEMENT VARĖNĖ 10

At the settlement Varėnė 10 the area of 78,25 m^2 was investigated. The cultural layer of an ancient settlement was 40 cm thick on the average and rather well preserved. Traces of a hearth and pits were found in it, as well as flint finds and ceramic sherds. The complex of flint artefacts is typical to monuments from the Neolithic and the beginning of the Bronze Age in South Lithuania. Pottery and flint artefacts of some types allow distinguishing two periods of inhabitation, namely, the Middle Neolithic and the Old Bronze Age.

KAŠUČIŲ APTVARŲ IR KRŪSNIŲ ŽVALGOMIEJI TYRIMAI

Julius KANARSKAS

Akmenų aptvarai ir krūsnys, matyt, yra ankstyvosios lydiminės žemdirbystės paminklai, kuriuos mūsų protėviai sukrovė įdirbdami žemę. Daugiausia jų išliko šiaurės Vakarų Lietuvoje. Todėl nenuostabu, kad pirmasis šiais paminklais susidomėjo kretingiškis inžinierius Ignas Jablonskis, kuris 1938 m. apmatavo Tauzų (Skuodo r.), 1940 m. – Padvarių, 1950 m. – Kluonalių, o 1966 ir 1981 m. – Kašučių (visi – Kretingos r.) aptvarus ir krūsnis.

Iš pradžių I. Jablonskis ir kiti tyrinėtojai manė, kad akmenų krūsnys yra priešistoriniai laidojimo paminklai – pilkapiai. Tačiau bandant juos tyrinėti, kapams būdingų požymių ir radinių nerasta. I. Jablonskis pastebėjo, kad akmenų aptvarai ir krūsnys aptinkami tik šalia vandens telkinių, mažiau ar daugiau kažkada tai dirbtose dirvose su molio ar priemolio podirviu, kuriose dominuoja alksnynai. Padvariuose tarp aptvarų jis aptiko suanglėjusių virbų sluoksnį, kuriuo priešistoriniais laikais buvęs išklotas žemdirbystei ruošiamas laukas (seniau alksnių virbai buvo deginami dirvai įtręšti). Tai leido padaryti išvadą, kad akmenų aptvarai ir krūsnys žymi ankstyvosios lydiminės žemdirbystės laukus.

Iki šių dienų geriausiai išliko Kašučių akmenų aptvarų su krūsnimis kompleksas, esantis Dubašių ir Kašučių kaimų miškuose (Darbėnų sen., Kretingos r.), prie Kašučių ežero ir abipus Akmenos upės, kuris 1993 m. įrašytas į naujai išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašą (IP 2457/A; IP 2458/A; IP 2459/A). Jam dar priklausė tarp ežero ir upės 18 ha plote buvęs krūsnynas ir aptvaras, sunaikinti 1967–1968 m. Šį kultūros paminklų kompleksą papildo Akmenos dešiniajame krante esanti senojo geležies amžiaus gyvenvietė (1988 m. išaiškino I. Jablonskis), senojo ir vėlyvojo geležies amžių kapinynas, mitologinis akmuo su dubeniu (sunaikintas) ir akmenų brasta per Akmeną (IP 2456/A).